

Боро Драшковић
ФИЛМ О ФИЛМУ

Библиотека
ДРАШКО И ПРИЈАТЕЉИ

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Драшко Ређеп

Боро Драшковић

ФИЛМ
О
ФИЛМУ

Ја видех Троју, и видех све.

Пролої, Црњански

УНУТАРЊИ ПЕЈЗАЖ

*Сад смо безбрижни, лаки и нежни,
Помислимо: како су тиши, снежни
врхови Урала.*

Суматра, Црњански

Копачки рит, презрело лето: чамац бешумно клизи кроз локвањ, са кога скачу жабе, између дрвећа у рукавцу, поред чопора дивљих свиња... Наоружани чувари ловишта у зеленим униформама – пиштољ и нож, криволовци са најмодернијом опремом... У руку спуштену у воду ударају рибе, риболов је забрањен због ритуала: рика јелена. Рибокрадице – мештани веслају рукама, разапну мреже и притаје се у мочвари. Лово-стај крше и корморани – у Кини сам слушао и гледао на филму како им стављају прстење на врат да не прогутају улов... Нападају нас јата комараца упркос ластавицама које их прогоне. Станиште десетине хиљада птица, стотине врста се одазива, све лети... Кроз главу, попут наметнуте мелодије одјекује завршна реченица: *нема смрти, има сеоба*. И упорно искуство: има сеоба, али богами има и смрти.

На зачудном месту, са своја два друга, камерманом и тонским сниматељем, улазим у зачудан подухват – снимање *Филма о филму: Сеобе*.

Битан тренутак европског филма: Александар Петровић, након петнаест година избивања из земље и професије, дословно и у ћутању, даје харизматичан знак и камерман усмерава камеру попут оружја, у објективу као на нишану: најскупоценија дивљач – глумца у акцији; камера бешумно почиње да испуњава главни разлог због којег је измишљена: овековечује рад живота. Тонска трака сабира загонетну партитуру мочваре, сред праисконског звука флоре и фауне, узвик глумца... У великој инспирацији, редитељ од две реченице Милоша Црњанског прави читаву секвенцу. Павле Исакович уз надчовечанске напоре проћи ће мочвару, угасивши глад и жеђ на отвореној рани украденог коња... Петровићева фантазија изједначава потресну лепоту и истину... Једнако ме не напушта ни успомена из асирске уметности, призор борби у мочвари, изведен у алабастру, густина и дубина. С уживањем посматрам безброј могућности кретања камере и глумаца кроз воду и трску. Европском искуству све је лавиринт: мочвара, пустиња, (киша као Маркесу), зид, снимање филма у великој режији... .

Загазио сам у воду, размичући испред себе бујне листове локвања, приближавам се редитељу да му честитам први дугоочекивани кадар *Сеоба*, снимљен након толико година изгнанства и мука.

– Саша, најзад је снимљен први кадар *Сеоба*. Како се осећате?

ПЕТРОВИЋ: Када је реч о данашњем дану, о првом кадру, појавила су се нека позната осећања, нека позната стања... Дуго времена нисам снимао и сад се та ментална ситуација, на коју сам већ био заборавио, наједном појавила као једна свакодневна ствар.

Поново ме је снажно закупио феномен који је, мислим, занимљив у филму. Наиме, редитељ пише сценарио, прави један план, прецизан монтажни след кадрова, а онда дође овде у мочвару где ништа не подлеже неком правилу; где је све ствар импровизације у самој природи, где се трска меша са небом и вода са гранама врбе... И шта се наједанпут догоди? Догоди се то да, рецимо, један крупни план који сте одлучили да снимите *фиксно*, статично, постаје беспредметна, бесмислена појава. Да, у ствари, то мора сасвим друкчије да се реши.

Као претходно камера, Петровић се осврће и окреће око себе, сабирајући учинак кадра и дана у искуство година.

Још смо до паса у води, стопало ми чупка неки подводни створ, лица нам нападају комарци.¹

– Ово је право место заиста... И ова густа вода и животиње (па чак и несносни комарци)... бескрај ове блатњаве мочваре и беспућа Павла Исаковча... Изгледа као да је све прописано пишем текстом. Мада није, то је у ствари део нашег сценарија, пре него пејзаж Црњанског... Током наших разговора о *Роману реџишеља*, помињете како сте на многим местима сценарија једну реченицу из романа претварали у читаву сцену за филм – један кратак пасаж претвара се у акцију, добија у филму готово значење секвенце. То је ваљда природан поступак редитеља кад чита текст који воли... Све га инспирише... Мочвара у страницама књиге... и стварана мочвара, ова око нас...

ПЕТРОВИЋ: Па, кад једну књигу интерпретирате, кад, да будем прецизнији, заправо креирате једну књи-

¹ Разумео сам америчког војника који је сред вијетнамске џунгле излуђен комарцима, наг преспавао у води, са гас-маском на лицу.

гу, читаве странице, читави пасуси вас не занимају... Међутим, неколико речи отвара један филмски простор пред вама, дубок, далек, којим, очито, треба да се крећете. Такав је случај и са овим снимљеним кадром и овом секвенцом коју ћу данас завршити. Код Црњанског су то две реченице. Али, најпре о комарцима: на сву срећу имамо те спрејове из Немачке, иначе би смо поцркали. То су мочваре, у ствари, које... Црњански је јако добро прорадио ту своју књигу. Он је... ове мочваре описао као чињеницу која постоји, и оне су стварно постојале. Кад човек крене лађом за Осијек, пре 250 година или данас, па са те лађе сиђе отприлике негде северно од Новог Сада, и пође према Будимпешти он мора да прође кроз ова блатишта. Мора. То му је на путу. И то је Црњански знао, као што је знао да је „Грчка кафана” постојала у Бечу, и данас постоји на Флеш-маркету... Павле Исакович је ишао преко ритова, пет-шест дана, не сећам се колико то прецизира, та два коња је практично смлатио, и доспео до Будимпеште. Одмах ми је пало на памет: кроз шта је тај човек прошао, кроз какво је блато газио... баруштине и дрвеће... у каквој је то ситуацији бегунац који проведе неколико дана и ноћи у пределу какав је овај... Прошле ноћи, око десет часова, чамцем смо прошли кроз ово... ове отровне воде... То је пакао, знате... Можда је преко дана нека врста нарочитог раја, али иначе је то несумљиво – пакао...

– Ваше филмове, уз изразиту ликовност, означава и литерарна акрибија. Бавили сте се великим писцима: Булгаковом, немачким нобеловцем Белом... Сад се окрећете једном од најзначајнијих наших дела – *Сеобама* Црњанског. Једном приликом сте ми рекли да од

најбитнијих романа двадесетог века само *Чаробни брег* Томаса Мана нисте замишљали на екрану.

ПЕТРОВИЋ: Да. Имао сам задовољство да два велика романа двадесетог века, *Мајстор* и *Марјаришу* и *Грујни њорирет са дамом*, екранизујем. И ево, сад ми се догодило и то да и трећи велики роман, један од десетак или двадесетак највећих романа у овом веку, поново напишем – камером, на филму.

И Кавалерович, један од редитеља због којих сам заволео филм, увек је (ко) сценариста својих филмова, већ на самом почетку ставља пресудан печат на будуће дело. У књизи снимања силовито намеће нарочите „стваралачке окове” својим сарадницима из којих их не пушта све до краја ангажмана. (Неким заборави да их скине, па се деси да видите како су ти исти људи неупотребљиви под вођством других редитеља). Личност до те мере снажна и агресивна, да његови сарадници (а он се меша у најмање ситнице!), раде оно што он хоће, чак и онда кад ни сам до краја „не схвата” шта је то!

Иако сматра да је рад на књизи снимања ванредно важан, за њега не представља „гвоздену” неприкосновеност. Првог дана по доласку на обуку, уз *Фараона*, уручио ми је дебелу књижуруину разрађеног истоименог романа.

– Прочитај то. Читање никада не шкоди, али мој филм је ипак нешто друго. Лева страна текста, опис призора, је ту да би они који је читају разумели о чему се ради. Мени, пак она увек понуди нова решења; а десно – дијалог, такође мењам, сажимам, јер не волим да глумци објашњавају оно што се већ види.

И Кавалерович, који своје филмове ради на основу литературе која га је инфицирала, мора имати чврсту

полазну основу, макар само због тога да би могао нешто чврсто да – руши. (*Воз* је, изгледа, био изузетак, који у потпуности потврђује правило.)

– Сматрате да редитељ, заправо, не би требало ни да почне да режира, док не научи да пише сценарио. Сличну идеју имају Кавалерович или Куросава... Хјустон је двадесет седам пута био свој сценариста... Веома дуго пишете књиге снимања, *Сеобе*... а три се године темељито припремате за почетак снимања. То изгледа као припрема неких великих експедиција...

ПЕТРОВИЋ: Али, то тако мора да буде. И ја сам у Југославији трпео гомилу малтретирања, баш због те врло једноставне и нужне чињенице да прави филмски аутор мора и треба, у већини случајева, да сам себи пише сценарио. Не видим како бих ја могао да правим *Сеобе* кад би ми неко то лепо све написао, а ја се лепо само претворио у фотографа. Не би ме пре свега ни интересовало више то... Не бих се више тиме бавио. Мене занима креација... Не занима ме интерпретација. Редитељ сам, али се осећам као сценариста исто толико, ако не и више. Писао сам своја сценарија, писао сам, разуме се, дијалоге и за *Скуйљаче ђерја*, писао за све своје филмове... Не видим уопште где је ту проблем и где је ту дилема...

– Кад смо чули вашу прву команду изгледало је да уопште није ни било непојмљивог протока времена између ваше последње редитељске наредбе у последњем филму и прве, у овоме.

ПЕТРОВИЋ: Па, мене сад већ више не може да импресионира чак ни филм. Окружен непрегледном, тајанственом мочваром, Саша се осмехује, пробијајући се ка новом кадру, до паса у води, као јунак из филма *Три*.

– Сада, непосредно након првог снимљеног кадра *Сеоба* (већ хитате у следећи), да ли бисте ми рекли нешто веома лично, интимно, нешто што можда нисте хтели да кажете, а ја оклеваам да вас упитам?

Петровић се окреће у води, у косом зраку сунца на измаку, као у ренесансној слици.

ПЕТРОВИЋ: Не бих могао ништа нарочито да вам кажем... Али, у ствари, разуме се, као и сви људи који, како то рече Трифун Исакович, превале педесету годину (а ја сам и педестпету превалио!), зна се о чему човек тада мисли.

Бегунац Павле Исакович,² у већ исцепаној униформи, уморан али одлучан, два расна коња која се опасно опиру, утерује у воду држећи у рукама узде и између њихових бесних глава плива кроз лавиринт мочваре. На редитељеву команду, Драган Николић се окреће у зелену дубину и, вукући коња за собом, тешко дишући, излази на обалу, да би час потом, ко зна који пут данас, поновио мизансцен.

Храбар човек, мислим сећајући се како је у *Хорској* остајао с главом на железничкој шини чекајући да му се експресни воз приближи на домак; трен пре смртоносне секунде, хитро се котрља и измиче, док захуктала композиција тутњи поред њега.

– Храбар глумац! Кадар је узбудљив, немој воз да враћаш, не изазивај судбину, каже Кавалеровић управо приспео на снимање. Био сам сувише млад да бих разумео, поновили смо кадар.

² За неке, можда неочекивано, Драган Николић игра – Павла Исаковича. Друкције описаног у књизи, али Петровићеве поделе улога увек су – изненађујуће, јаке, самосвојне, битне за ново, *друкције* тумачење дела...

Драган прилази мокар, насмешен, баш као после лудог кадра с возом на херцеговачкој прузи.

НИКОЛИЋ: ... И ти коњи, са њиховим живцима... стварно имају коњске живце, први пут то сада видим. Коњи имају такве живце да могу да се врате у кадар и по двадесет, тридесет пута.

– Драгане, у богатој галерији коју си до сада већ изградио, Павле Исакович је једна од најлепших, али и најтежих улога...

НИКОЛИЋ: Па, јесте. То да ли је најтежа, тек ћемо да видимо. Видиш, овај терен, нажалост... почели смо са најтежим сценама. Кад ово завршимо, биће све елегантније... Заправо, први пут да немам много посла око улоге. Не морам ништа да смишљам. Црњански је све то упечатљиво описао, Саша адаптирао, мени сад остаје, како ми глумци у шали кажемо, само да се понашам. Видећемо... Имамо две године пред собом.

– Континуитет емоција лика унутар две године веома је тешко одржати. Имаш ли неку посебну стратегију за тај јединствени подухват?

НИКОЛИЋ: Не смем још увек ни да мислим на то... Моје двадесетогодишње искуство бављења овим послом ми не помаже што се тиче оволиког обима рада, двогодишњег снимања. Навикао сам да радим у позоришту, пробе за једну представу трају два месеца, толико времена узима и филм...

– У једном даху се то обави...

НИКОЛИЋ: Да... у даху... А ево сад снимамо сцене пробијања кроз мочвару, а ко зна кад ћемо на брод из кога бежим у ову авантуру. Многе ствари морају да се памте. Али Саша зна шта хоће, ја ћу се трудити да то испоштујем... екипа је велика, помоћи ће ми...

– Атмосфера је очигледно добра, чини се да сви предосећају важан и узбудљив филм.

НИКОЛИЋ: Надам се.

Окрећемо се свако на своју страну, па поново лицем у лице. Зашто би се одлагало то што ће се и онако кад-тад рећи!?

НИКОЛИЋ: Не спадам у глумце који знају да причају... о својој улози. На крају крајева, снимљени материјал увек може да демантује... Али смем да тврдим да спадам у глумце који се труде да стопостотно концентрисани уђу у посао којим се тренутно баве. Олакшавајућа околност је то што сам у рукама доброг редитеља и што немам то неко оптерећење да се упоређујем са Павлом Исаковичем из литературе, не морам да га препричавам. Немам плаве очи, а нисам ни меланхоличан. Петровић хоће нешто друго, хоће баш мене. Верујем у његов избор. То ме ослобађа.

Завршава се успешан радни дан. Први у засад непрегледном низу који је пред редитељем. Враћам се у чамцу са Сашом. Како се осећа редитељ након обављеног посла? Као рибар који се са пучине враћа са пуним мрежама? Како се осећа редитељ првог дана снимања веома сложеног пројекта, након дугог избивања из струке а након дуготрајних припрема и свега што га очекује, тешкоћа које личе на подухват „Кон-тики”, на превеславање океана или пењање на Хималаје? Камера филма у филму не сме да испусти овај Петровићев осмех.

ПЕТРОВИЋ: Да, да, добро сте то рекли... за одлазак на Хималаје... Па, осећам се, разуме се, као човек који има испред себе једну планину на коју треба да се успне, а практично је стигао тек до подножја. То је једно генерално осећање...